

ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ФАКТЧЕКІНГОВИХ ІНІЦІАТИВ В УКРАЇНІ: ТИПІЗАЦІЯ ПРОЄКТІВ

РОМАНЮК Альона,

асистент,

Навчально-науковий інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: aliona.romaniuk@knu.ua

ORCID – <https://orcid.org/0009-0008-8127-8675>

Стаття надійшла до редакції 02.07.2025 р.
Прийнято до друку 07.12.2025 р.
Опубліковано 10.03.2026 р.

Цитування: Романюк, А. (2026). Хронологія розвитку фактчекінгових ініціатив в Україні: типізація проєктів. *Образ*, 1 (50), 18–29. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2026.1\(50\)-18-29](https://doi.org/10.21272/Obraz.2026.1(50)-18-29).

Вступ. Із початком гібридної агресії Російської Федерації фактчекінг поступово трансформувався з волонтерських ініціатив у вагомий інструмент протидії інформаційним атакам, дезінформації та фейкам. Масштабування загроз актуалізувало потребу в системному академічному аналізі розвитку українських фактчекінгових практик в Україні.

Актуальність і мета. Дослідження динаміки становлення фактчекінгу дозволяє оцінити його ефективність як складової інформаційної безпеки держави у відповідь на гібридні загрози. На сьогодні недостатньо вивчено розвиток українських фактчекінгових платформ і практик, тому мета дослідження – визначення типів фактчекінгових проєктів на основі хронологічного аналізу розвитку таких ініціатив в Україні.

Методологія. У дослідженні використано методи хронологічного аналізу, контент-аналіз ресурсів фактчекінгових проєктів, компаративний підхід до оцінки форматів окремих ініціатив. Додатковими джерелами стали українські та міжнародні дослідження, звіти, практики медіа та аналітичних центрів у сфері фактчекінгу.

Результати. На основі аналізу 45 фактчекінгових та навколофактчекінгових ініціатив уперше запропоновано їхню комплексну типізацію, що включає: 1) класичні незалежні та державні проєкти; 2) некласичні й гібридні формати; 3) аналітичні центри з фактчекінгом компонентом; 4) спецпроєкти в медіа; 5) вузькоспеціалізовані проєкти. У межах дослідження також побудовано таймлайн становлення ключових фактчекінгових платформ – від перших спроб перевірки політичних заяв до багатомовних проєктів спростування дезінформації та гейміфікованих форматів.

Висновки. Встановлено, що фактчекінг пройшов шлях еволюції від політичного моніторингу до стратегічного елемента інформаційної оборони України. Представлена типізація є першою системною спробою класифікації українських фактчекінгових ініціатив за їхнім форматом та підходами роботи з цільовими аудиторіями. Дослідження створює підґрунтя для подальших академічних студій, спрямованих на оцінку ефективності та стратегічної ролі цих ініціатив у протидії гібридній війні, а також можуть бути використані для планування державних і громадських політик медіаграмотності.

Ключові слова: фактчекінг, дезінформація, фейк, фактчекінгові ініціативи, гібридна війна, інформаційна війна

Вступ. За даними EDMO, у березні 2025 року частка дезінформації про Україну досягла 16 % від усіх виявлених фейків у ЄС – це максимум з 2023 року [8]. Інформаційна агресія РФ проти України трансформувала фактчекінг із волонтерських і напівволонтерських ініціатив на стратегічний елемент національної безпеки. Українські ініціативи пройшли шлях еволюції, синхронно відповідаючи на нові виклики: від реактивного спростування окремих фейків до системної роботи з підвищення медіаграмотності суспільства, від кейсів про «розіп'ятого хлопчика» до виявлення мереж українських та іноземних спікерів і медіа, які розповсюджують меседжі ворожої пропаганди, від трактувань «фейк» до дослідження гібридних атак під час COVID-19 та повномасштабного вторгнення. Еволюція інформаційних загроз з боку агресора підкреслює актуальність дослідження розвитку фактчекінгових проєктів на рівні неурядових організацій та урядових структур, а також зусиль з боку громадянського суспільства, журналістів і медіаорганізацій.

Питання протидії дезінформації та фактчекінгу набуло особливого наукового значення після 2014 року, коли РФ розгорнула масові інформаційні атаки в межах гібридної агресії проти України. Понятійний апарат у сфері фактчекінгу та медіаграмотності систематизувала група дослідників у складі О. Гороховського, О. Мельникової-Курганової, П. Мірошніченка, Н. Островської (2019), які запропонували базовий словник термінів і класифікацію маніпулятивних технік у медіа-дискурсі. У своєму підході вони виділяють фактчекінг як «один з напрямків журналістики розслідувань, спрямований на перевірку фактів у публічних заявах (топперсон, політиків, експертів, державних діячів, лідерів думки) та виявлення і викриття фейків, неправди, маніпуляцій, пропаганди, дезінформації» [11, с. 70]. Д. Гуцуляк детально розглядає алгоритми перевірки фактів [5]. Засадничі підходи до фактчекінгу і верифікації інформації в журналістській діяльності подано у праці В. Шевченко (2018), яка описує основні українські і закордонні фактчекінгові ініціативи та їхні підходи до роботи з інформацією [24].

Вагомий внесок у дослідженні фактчекінгових ініціатив і дезінформаційних процесів зробила В. Романюк: вона надає коротку історію українського фактчекінгу, до якого відносить такі ресурси як Stopfake, VoxCheck, Без брехні, По той бік новин, НотаЄнота, а також згадує такі організації як Детектор медіа, Інститут Масової інформації, Український кризовий медіацентр, Інтерньюз Україна [17, 225-227]. О. Чуранова робить огляд проєктів, які протидіяли російській дезінформації з початку вторгнення РФ в Україну у 2014 році, зокрема детально розглядає такі ініціативи як Stopfake, Інформаційний спротив, InformNapalm, проєкти Українського кризового медіа центру та їхні підходи до роботи із фейками [23]. С. Штурхецький зосереджується на розгляді основних фактчекінгових платформ через призму зусиль українських медіа в протидії дезінформації. До таких платформ дослідник відносить Stopfake, VoxCheck, Без брехні, По той бік новин, НотаЄнота, Детектор Медіа, Інститут Масової Інформації, Центр протидії дезінформації при РНБО, Портал медіаосвіти та медіаграмотності, медіаресурси Суспільного [25].

Тож наукові публікації зосереджені на функціях фактчекінгу, його методології, жанрових особливостях, технологічних інноваціях, а також на ролі фактчекінгу у формуванні стійкого до маніпуляцій суспільства, однак усе ще бракує досліджень, які би хронологічно та системно описували розвиток українських фактчекінгових ініціатив від зародження до сьогодні. *Наукова новизна* цієї статті полягає у спробі частково заповнити цю лакуну шляхом розробки та обґрунтування комплексної типізації фактчекінгових проєктів в Україні на основі їхнього хронологічного розвитку.

Метою статті є визначення типів фактчекінгових проєктів на основі комплексного хронологічного аналізу становлення і розвитку загальнонаціональних і регіональних фактчекінгових та навколофактчекінгових ініціатив в Україні під час гібридної війни та інформаційних атак.

Для досягнення мети визначено такі *завдання*: проаналізувати виникнення і розвиток основних фактчекінгових ініціатив в Україні та проєктів, які використовують фактчекінгові підходи у своїй діяльності; розробити таймлайн створення і трансформації фактчекінгових ініціатив, а також типізувати ці проєкти для подальших розвідок.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є хронологічний та контент-аналіз публікацій і звітів фактчекінгових платформ, аналітичних центрів, медіаорганізацій та урядових структур України. Для відстеження динаміки розвитку ініціатив застосовано порівняльний аналіз форматів, інструментів і платформ. Основним джерелом інформації виступили відкриті ресурси, архіви публікацій, офіційні вебсайти проєктів, експертні коментарі, звіти та дослідження провідних українських і міжнародних фактчекінгових організацій. Зібрані матеріали систематизовано у вигляді хронологічного таймлайну для візуалізації етапів становлення й трансформації фактчекінгових практик в Україні. Окрім цього, використано кейс-метод для поглибленого опису окремих фактчекінгових ініціатив, їхніх підходів до верифікації даних та специфіки адаптації до гібридної інформаційної війни. Метод типізації застосовано для виокремлення основних типів фактчекінгових проєктів за результатами аналізу.

Результати й обговорення. В Україні першопрхідцем у сфері фактчекінгу стало видання «Слово і Діло», засноване у 2008 році. Медіа позиціонує себе як «перший фактчек-ЗМІ в Україні» [19]. Видання спеціалізується на перевірці обіцянок політиків – виконані, невиконані, в процесі виконання. Проте після початку повномасштабного вторгнення, портал призупинив перевірку обіцянок політиків. На сайті збереглися рубрики з новинами, дослідженнями та інфографікою, а також розділ «Думки». Таким чином, медіа спеціалізувалося на політичному фактчекінгу в період із 2008 по 2022 рік.

У 2010 році з'явився ще один проєкт з перевірки заяв політиків – «Владометр», який проіснував до 2015 року. Він був представлений у форматі сайту, мав акаунт у Facebook і YouTube. Керівницею проєкту була Світлана Заліщук, а головним редактором Вахтанг Кіпіані (станом на 2010 рік). Проєкт реалізовано в рамках Громадської Кампанії «Новий Громадянин» [3].

Першим фактчекінговим проєктом з виявлення і спростування фейків російської пропаганди став проєкт «StopFake». Цей ресурс у березні 2014 року після окупації Криму та під час окупації окремих районів Донецької та Луганської областей заснували представники Могилянської школи журналістики як реакцію на засилля неправдивої інформації про Революцію Гідності та тогочасні події в Україні. Ця журналістська та аналітична платформа розвивається у відповідь на загрози з боку російської пропаганди і, окрім спростувань фейків у різних форматах, регулярно проводить аналітичні дослідження дезінформації, розробляє навчальні програми, тренінгові курси, бере участь у десятках міжнародних заходів, експериментує з форматами. Наразі медіа функціонує 14 мовами: українською, англійською, іспанською, румунською, болгарською, французькою, італійською, російською, голландською, чеською, сербською, турецькою, німецькою та польською, однак наповнення сторінок іншомовних версій нерівномірне. Видання має сайт, активно веде акаунти у YouTube, Facebook, Instagram, X, WhatsApp, Telegram, Viber, TikTok. «StopFake» входить до глобальної мережі медійних організацій, які об'єдналися для підвищення якості онлайн-журналістики First Draft, є членом Міжнародної фактчекінгової мережі IFCN (The International Fact-Checking Network), став партнером Facebook (пізніше Meta) у боротьбі з фейками в Україні, а також запустив спільний проєкт із Google News Initiative. Найбільш медійно представленими фахівцями організації є головний редактор Руслан Дейниченко, заступниця головного редактора Вікторія Романюк, редакторка та фактчекерка Олена Чуранова, співзасновниця StopFake і фактчекерка Ольга Юркова та інші. Таким чином, медіа має 4 основні напрямки роботи: фактчек, медіаграмотність, аналітика та міжнародні комунікації [18].

Подальші фактчекінгові проєкти з'явилися у 2016 році – VoxCheck і Factcheck.com.ua (який згодом трансформувався в окремий проєкт під назвою «Без брехні»). Обидва ресурси були спрямовані на класичний фактчекінг, тобто перевірку заяв і тверджень політиків, проте згодом трансформували свою діяльність у виявлення дезінформації, спростування фейків, проведення аналітичних досліджень, розробку тренінгових курсів.

Проєкт Factcheck.com.ua був заснований активістами громадської організації «УКР» (Українська команда реформаторів). Метою проєкту його засновники описували так: «аналізувати публічні висловлювання політиків та встановлювати, наскільки вони відповідають дійсності. Він також спрямований на підвищення інформаційної грамотності населення, створення політичної культури та викорінення популізму» [1]. У 2018 році відбувся ребрендинг проєкту і створення проєкту «БезБрехні». Головним редактором обох проєктів став Олександр Гороховський, який одночасно є найбільш медійним обличчям ресурсу «Без брехні». Окрім традиційного фактчекінгу, в межах діяльності медіа видано методичний посібник з фактчекінгу «Фактчек як тренд журналістських розслідувань», посібник з медіаграмотності для медіатренерів, збірник вправ та задач з медіаграмотності, словник з фактчекінгу. Один із важливих напрямів діяльності організації – заснування регіональної мережі фактчек-проєктів і менторство регіональних журналістів. У 2020 році медіа «Без брехні» стало одним із партнерів-засновників ініціативи зі спростування фейків про коронавірус «По той бік пандемії». «Без брехні» проводить низку тренінгів та гейміфікованих заходів для різної аудиторії. Основними платформами є сайт, YouTube, Telegram, X, Facebook, Instagram. Діяльність ресурсу у форматі різних партнерств реалізується з ініціативами і медіа країн Центральної Азії – Киргизстаном, Узбекистаном, Таджикистаном, Казахстаном [2].

Фактчекінговий проєкт «VoxCheck» належить до незалежної аналітичної платформи «Вокс Україна». Команда працює у напрямках як політичного фактчекінгу – тобто перевірка тверджень політиків, так і спеціалізується на роботі з виявлення російської дезінформації та пропаганди. Серед найвагоміших проєктів медіа слід назвати Базу брехні політиків «Антологія брехні», Базу російської дезінформації в Європі, Базу фейків стосовно охорони здоров'я. Проєкт є «підписантом кодексу етики міжнародної мережі фактчекерів Інституту Poynter» з 2018 року [27]. Як і проєкт «StopFake» є партнером Meta щодо протидії фейковим винамам на платформах Facebook та Instagram (з 2020 року). Фактчекери проєкту у 2019 році в режимі реального часу здійснювали фактчекінг заяв політиків у прямому ефірі ток-шоу «Зворотній відлік» на Суспільному [26]. Ще одна співпраця – це фактологічна перевірка матеріалів медіа «Forbes Україна». Команда проєкту також працює у напрямку розробки та проведення тренінгів, аналітичних досліджень, а також проводить стажування і таким чином розширює команду фактчекерів і аналітиків. Найбільш медійними є Світлана Сліпченко, Максим Скубенко (зараз служить у складі ЗСУ), Мирослава Маркова. Ресурс представлений на таких платформах: сайт, Facebook, Telegram, YouTube.

У 2018 році було створено фактчекінговий проєкт «По той бік новин». Його заснувала ГО «Інститут розвитку регіональної преси», а ідея та реалізація належить Альоні Романюк, яка була головною редакторкою з 2018 по 2021 рр. Наразі проєкт очолює Сергій Одаренко. «По той бік новин» від початку відрізнявся від класичних фактчекінгових проєктів, використовував гумор, розмовну лексику та характеризувався форматом, адаптованим для соціальних мереж. Для привертання уваги до проблеми перевірки журналістами інформації, а також просування проєкту Альона Романюк провела експеримент, надіславши 160 редакціям Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Донецької та Луганської областей фейковий прес-реліз від імені NASA Ukraine про шість кульових блискавок. У результаті експерименту інформацію опублікували понад 200 медіа, включно із всеукраїнськими інформаційними агенціями та сюжетами на телеканалах. Цей кейс став хрестоматійним для багатьох ініціатив з виявлення та

протидії дезінформації. За такий хід проєкт отримав PR-нагороду «Піранья року». У 2020 році проєкт «По той бік новин» започаткував дочірню ініціативу «По той бік пандемії», яка об'єднала журналістів та фактчекерів з редакцій «По той бік новин», «Без брехні», «Район.in.ua», «Букви», «Наші гроші.Львів», «Кавун.City» та «ІРПП» і спростовувала фейки про COVID практично в режимі реального часу. У 2022 році проєкт реалізував окрему ініціативу «По той бік гендеру», який був спрямований на подолання упереджень щодо служби жінок в армії, протидію фейкам та маніпуляціям, які засновані на гендерних стереотипах. Загалом для проєкту характерні низка парасолькових ініціатив: «По той бік науки», «По той бік новин Kids», «По той бік культури», «По той бік війни» тощо [14]. Ресурс намагався запустити клуб фактчекерів, а також має високий рівень взаємодії з аудиторією, що відображається у форматі лайків, поширень та коментарів. Основними платформами є сайт, Facebook, Instagram, Telegram, X.

У 2019 році представники Ірпінської первинної організації НСЖУ заснували окрему ініціативу – «Реєстр фейків України». Серед цілей проєкту – зібрати найбільшу базу фейкових сайтів України, а також «пропаганда медіаграмотності» [15]. Попри благодійні цілі, на сайті не вказано жодного імені людей, які створили і наповнювали цей ресурс. Такий підхід суперечить інформації, яка вказана на веб-сторінці Реєстру, де однією із ознак фейку є відсутність ПІБ редактора, журналістів. Сайт не оновлювався із кінця 2021 року, а фейсбук-сторінка, на якій здебільшого репости з інших фактчекінгових ресурсів, – з 2024 року.

У 2021 році при Раді національної безпеки і оборони України створено Центр протидії дезінформації (ЦПД). «Центр забезпечує здійснення заходів щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою» [20]. Серед пріоритетних напрямів діяльності Центр протидії дезінформації визначає «оперативне інформування населення; розкриття дезінформації та маніпуляцій; забезпечення інформаційної безпеки та боротьбу з інформаційним тероризмом». Найбільш медійними є Андрій Коваленко, Аліна Алексєєва, Анаїт Хоперія. Центр протидії дезінформації має низку проєктів, спрямованих як на внутрішню, так і на зовнішню аудиторію: Центр дослідження мордоRU, Глобальний центр, виявлення міжнародних загроз, загроз для України у країнах Глобального Півдня, країнах Заходу, велику кількість звітів та аналітичних матеріалів, а також навчальні матеріали з виявлення та протидії дезінформації. Фактчекінг є невід'ємною частиною у діяльності ЦПД. Структура активно веде сайт як основний ресурс, а також сторінки в YouTube, Telegram, X, Facebook, Instagram, Viber і TikTok.

У 2021 році створено ще одну урядову структуру, одним із напрямів діяльності якої став фактчекінг і спростування дезінформації. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки започатковано при Міністерстві культури та інформаційної політики України: «робота Центру сфокусована на комунікаційній протидії зовнішнім загрозам, зокрема – інформаційним атакам Російської Федерації» [22]. Установа працює із державними структурами, громадськими організаціями, громадянами та зовнішніми партнерами. Акцентується на розбудові стратегічних комунікацій у зазначених напрямках, паралельно із цим на сайті є окрема рубрика «Антифейк», у соцмережах – спростування фейків та маніпуляцій на сторінці з назвою SPRAVDI. Серед численних проєктів Центру стратегічних комунікацій слід назвати КиївСтратФорум, дослідження формування та поширення російських нарративів на різні цільові аудиторії, навчальні продукти для держслужбовців. Найбільш медійними можна назвати Любов Цибульську, першу керівницю Центру Стратегічних комунікацій, Ігоря Соловея, теперішнього керівника, а також Миколу Балабана, його заступника. Серед каналів комунікації структури – сайт, YouTube-канал, Telegram, X, Facebook, Instagram.

У 2020–2021 році стали активно розвиватися регіональні фактчекінгові ініціативи, наприклад, «Брехунець» (проект мережі гіперлокальних видань Район.in.ua), Кавун.сity, Накипіло та інші. Здебільшого ці ініціативи були проєктними і існували в межах грантового фінансування, проте досі навіть в умовах відсутності донорської підтримки, команди продовжують поширювати спростування або робити власні перевірки фейків і дезінформації, яка стає вірусною у їхньому регіоні. Слід відзначити, що у 2021 році також було створено проєкт «По той бік путінської брехні» як волонтерську фактчекінгову ініціативу, яка об'єднала понад 30 незалежних аналітиків та фактчекерів з різних регіонів у відповідь на пропагандистську статтю, опубліковану на сайті Кремля під назвою «Про історичну єдність росіян та українців», підписану іменем Владіміра Путіна. Просвітницький проєкт очолила фактчекерка Альона Романюк.

У 2022 році з'явилося одразу кілька фактчекінгових ініціатив: «НотаЄнота», «Стопфейк Дніпро», «Гвара медіа» (фактчекінговий відділ). Розглянемо детальніше кожен з них.

Після початку повномасштабного вторгнення харківський ресурс «Гвара медіа» запустив окремий фактчекінговий відділ і проєкт «Перевірка». Йдеться про чат-бот для Telegram «ПеревіркаBot». За інформацією видання, команда залучила «480 волонтерів, які обробляли від 100 до 5400 запитів читачів на день. За 2022 рік сервісом скористалось 50 704 осіб, які надіслали запити на перевірку 69420 разів» [14]. Проєкт долучився до International Fact-checking Network of the Journalism Trust Initiative. До основних рубрик фактчекінгового проєкту належать фактчек-розслідування, фейкотня (дайджести актуальних фейків), харківська деза, аналітика. Найбільш медійними є Сергій Прокопенко та Юліана Топольник. Основними платформами є сайт, Telegram-bot, Facebook, Instagram. Також є TikTok, проте спростувань фейків там наразі не публікують.

Проєкт «НотаЄнота» не можна назвати класичним фактчекінговим проєктом, оскільки він має кілька напрямів діяльності: фактчекінг і спростування фейків, дослідження дезінформації, а також створення і проведення антифейкових ігор «НотаЄнота». Ініціатива з розробки формату антифейкових ігор і поширення проєкту у регіони перемогла в медіаакселераторі ідей і проєктів з медіаграмотності «Mediengeist». Результати фактчекінгу проєкту «НотаЄнота» втілюються не завжди у форматі традиційного спростування, частіше – експлейри, гумор, іронія, доведення до абсурду, а також саме спростування є основою для подальших медіапродуктів ініціативи. Значна увага приділяється розвитку критичного мислення через деякі прийоми фактчекінгу, а не сам фактчекінг як ціль. Найбільш медійними є Альона Романюк та Лілія Боднар. Проєкт має сайт, Telegram, Facebook, Instagram.

У березні 2022 року у Дніпрі створили канали у Telegram і Viber «Стопфейк Дніпро». Цей ресурс не має нічого спільного із згаданим вище «StopFake» і радше скористався іменем відомого і впізнаваного проєкту. Адміністратором каналу є Ігор Литвинов, про якого мало відомостей. З квітня 2025 року канал має лише поодинокі публікації.

Таблиця 1.
Хронологія започаткування та існування
основних фактчекінгових проєктів:

Проєкт	Початок	Завершення
Слово і Діло	2008	2022
Владометр	2010	2015
StopFake	2014	Діє
VoxCheck	2016	Діє
Factcheck.com.ua	2016	2018

Без Брехні	2018	Діє
По той бік новин	2018	Діє
Центр протидії дезінформації	2021	Діє
Центр стратегічних комунікацій	2021	Діє
По той бік путінської брехні	2021	2021
Брехунець	2021	Діє
Гвара медіа (Перевірка)	2022	Діє
Стопфейк Дніпро	2022	Майже зупинено
НотаЄнота	2022	Діє
DisinfoChronicle	2022	Діє

Інші ресурси, пов'язані з фактчекінгом.

«Детектор Медіа» – ресурс, який розпочав свою діяльність у 2001 році під назвою «Телекритика» і має низку проєктів, спрямованих на перевірку фактів, спростування фейків, виявлення та протидію дезінформації. Слід згадати і проєкт MediaSapiens, і низку тренінгів, які проводила організація для журналістів на теми виявлення і протидії дезінформації. Проте в контексті повномасштабного вторгнення важливим є проєкт DisinfoChronicle. Отар Довженко пише так: «Проєкт DisinfoChronicle мав стартувати пізніше, але його екстрено запустили за кілька днів до вторгнення, коли стало зрозуміло, що концентрація фейків зашкалює. Тоді це був не сайт, а постійно оновлювана в режимі реального часу нескінченна публікація – “ковбаса”» [6]. Ольга Білоусенко координувала дослідження теми дезінформації у «Детекторі Медіа», Вадим Міський розпочав щоденний подкаст-радіопрограму «Русській фейк, іді на***!», а згодом подкаст «Медіуми» разом з Наталкою Соколенко. Загалом, «DisinfoChronicle» наразі є чи не найбільшим архівом фейків з початку повномасштабного вторгнення, адже окрім власних спростувань, команда проєкту републікує перевірки інших фактчекінгових ресурсів. Окремо є вкладка «Пребанкінг». Сайт «DisinfoChronicle» має такі підрубрики як фейки, меседжі, викриття, новомова, тактики, маніпуляції та інші [7].

Ще один професійний ресурс, який теж керується у підготовці певних матеріалів фактчекінгом – сайт Інституту Масової Інформації (ІМІ). Зокрема, зараз на сайті є вкладка «Фейки і деза», яка при відкритті має назву «Фейки і наративи», яка наповнюється аналітичними матеріалами, викриттями та спростуваннями з 2019 року. ІМІ кілька років поспіль проводив конкурс «Лови фейк», а також регулярно публікує спростування вірусних фейків або фейків чи маніпуляцій, які поширюють українські медіа. Організація відома проведенням тренінгів для медіаспільноти та підготовкою методичних та роз'яснювальних матеріалів [20].

Окремо слід відзначити проєкт з моніторингу дезінформації від видання «Тексти». Журналісти відстежують тренди російської дезінформації, що стосується війни або її наслідків для росії, на російських та окупаційних сайтах, аналізують кількість згадок певних тем і роблять висновки, якими діляться зі своїми читачами. Окремо на сайті є низка публікацій із розвінчанням фейків і аналізом маніпулятивних висловлювань. Одним із важливих проєктів є База псевдосоціологів і прихованих піарників, де аналітики «Текстів» проаналізували і перевірили бекграунд великої кількості соціологічних компаній і людей, які позиціонуються в медіа як експерти, політологи, політтехнологи, але насправді просувають меседжі, які вигідні певним політичним силам і працюють «на замовлення».

У контексті розвитку фейків та штучного інтелекту важливі ініціативи впроваджує Центр Розвитку Демократії і Верховенства Права (ЦЕДЕМ). Організація досліджує де-

зінформацію в ігрових середовищах, вплив російських наративів у різних країнах, регулярно проводить навчальні заходи щодо протидії дезінформації та підвищення медіаграмотності. У січні 2024 року ЦЕДЕМ запусив кампанію «Telegram Detox», а у 2025 році – випустив практичний посібник для українських редакцій, де частина розглянутих дилем стосувалися фактчекінгу та перевірки інформації, публікації спростувань [13].

Розвінчувальні проекти є частиною роботи організації «Інтерньюз-Україна», яка працює з 1996 року в напрямі розвитку медіа. Щодо фактчекінгових ініціатив можна віднести проєкт #AgainstRussianLies, в межах якого команда розробила і поширила 313 контрнарративів до дезінформації Кремля, проєкт Артіфейк, який поєднав мистецтво з протидією дезінформації та розвитком критичного мислення, а також проєкт 2019 року TrollessUA, покликаний очистити український сегмент Facebook від тролів. Організація проводить велику кількість тренінгів для різних аудиторій, а також працює у векторі виявлення та розвінчування міфів і фейків про Європейський Союз [10].

Окремої уваги заслуговує ще один проєкт, який діє при Міністерстві культури та стратегічних комунікацій – Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр». Попри те, що ініціативи проєкту спрямовані здебільшого на підвищення рівня медіаграмотності населення та розвиток критичного мислення, в Instagram вказано: «Розвінчуємо радянську та російську пропаганду» [12].

В контексті виявлення і розвінчання російської дезінформації слід згадати ще кілька організацій, які не є фактчекерськими в класичному розумінні, проте працюють із меседжами та наративами, які поширює російська пропаганда. Зокрема, йдеться про недержавний проєкт «Інформаційний спротив» (розпочав діяльність у березні 2014 року як недержавна ініціатива «Українського центру дослідження проблем безпеки імені Дмитра Тимчука», спрямована на боротьбу з інформаційною агресією проти України), «Група з аналізу гібридних загроз» «Українського Кризового Медіа Центру (працює над вивченням, прогнозуванням сценаріїв гібридної війни, подоланням гібридних загроз, а своєю ціллю вбачає визначення інформаційних загроз з боку Російської Федерації), аналітичний центр «Інститут демократії імені Пилипа Орлика» (одні з останніх проєктів організації стосуються переосмислення деокупаційної політики України в рамках гібридної війни Росії проти України, деконструює російську пропаганду), Академія Української Преси (яка працює з перепакуванням розвінчаних міфів і наративів для дитячої, студентської та освітньої аудиторій), Інститут розвитку регіональної преси, Група Стратегічних та Безпекових Студій, проєкти IREX та інші. Окремої уваги заслуговують ініціативи з розвитку критичного мислення та інформаційної гігієни: «Як не стати овочем», «Клятий раціоналіст», «Останній капіталіст» тощо. Значний вклад у розвиток фактчекінгу вносять OSINT-спільноти та викривальні проєкти: Телебачення Торонто, Куншт, Molfar, InformNapalm, OSINT-бджоли, Tokar.ua, OsintFlow, розслідувальні проєкти Bihus.info, Слідство.інфо, The Kyiv Independent та низка інших медіа. Важливо звернути увагу також на спеціалізовані фактчекінгові проєкти, наприклад, Ліббес (історичні фейки), Chornobyl insight, По той бік Чорнобиля (фейки про радіацію і Чорнобиль), MedGoblin (медичні фейки).

Таким чином, аналіз виникнення та розвитку фактчекінгових і навколофактчекінгових проєктів дозволяє запропонувати таку типізацію ініціатив:

- **Класичні** фактчекінгові проєкти, які мають чітку методологію, основною діяльністю яких є саме фактчекінг і які позиціонують себе як фактчекінгові або такі, що одним напрямом роботи є суто класичний фактчекінг:

- **незалежні:** «StopFake», «VoxCheck», «БезБрехні», «По той бік новин», «Брехунець», «Гвара», «DisinfoChronicle»;

- **державні:** «Центр протидії дезінформації» та «Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки».

- **Некласичні та гібридні** фактчекінгові проєкти, які спростовують фейки і дезінформацію, проте більш вільні у фактчекінгових підходах і трактуваннях:

- **експериментальні** (зі спростуваннями, які містять складові гумору, іронії, мемів, коміксів): НотаЄнота, «Клятий раціоналіст», окремі проекти зі спростування та поширення спростувань.

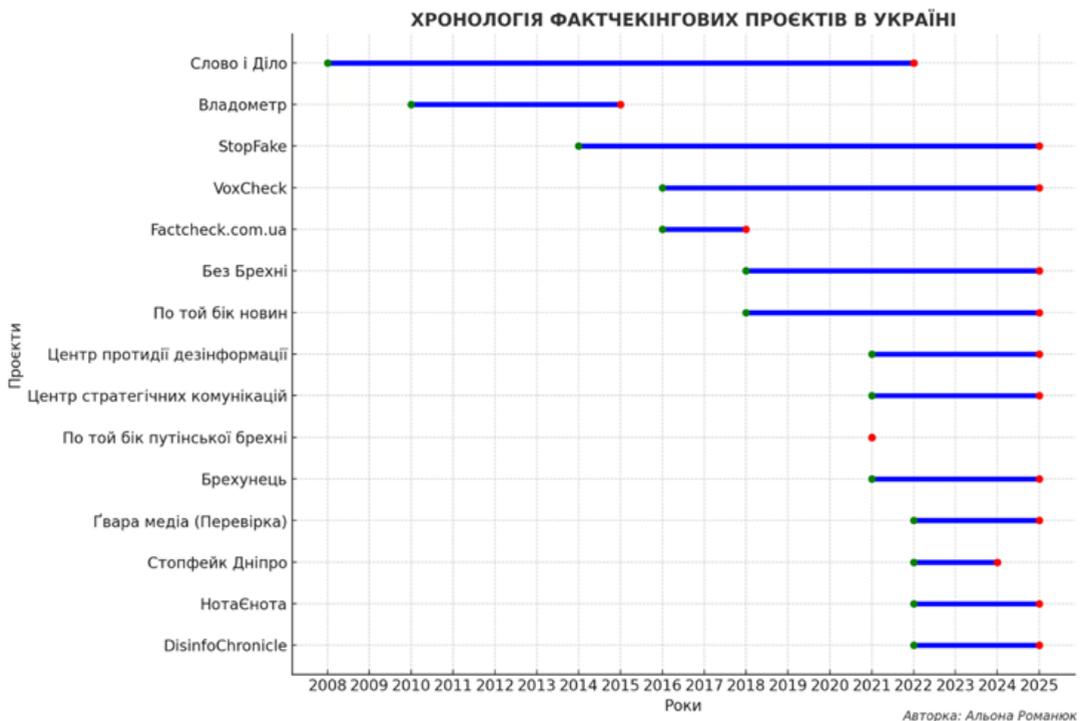
- **освітні з фактчекінговою складовою**: «Як не стати овочем», «Фільтр», «Куншт», проекти «Інтерньюз Україна», IREX, АУП тощо.

- **Організації, аналітичні центри та медіа з сильною фактчек-складовою**: ІМІ, Детектор медіа, ІРРП, Група з аналізу гібридних загроз, Інформаційний спротив, Тексти тощо.

- **Фактчекінгові спецпроекти у медіа**: спільний проект «Клятого раціоналіста» та Liga, спецпроекти Bihus.info тощо.

- **Вузькоспеціалізовані проекти**: ЛікБез, Chornobyl insight, MedGoblin тощо)

Висновки та перспективи. У межах дослідження проаналізовано 45 фактчекінгових ініціатив та проектів медіа та організацій, які використовують фактчекінг у своїй діяльності як окремий напрямок, розглянуто їх у послідовності виникнення та особливостей репрезентації для аудиторії. На основі хронологічного та системного аналізу вперше в українській науці запропоновано типізацію таких проектів, а також відтворено їхні виникнення і життєвий цикл у формі таймлайну.

Слід зазначити, що запропонована авторкою класифікація не є вичерпною і потребує подальших академічних і практичних дискусій та обговорень, адже у відповідь на гібридні загрози та розвиток технологій змінюються і розвиваються підходи у фактчекінгу та самі фактчекінгові проекти.

Дискусійним є питання щодо класифікації проектів з медіаграмотності, адже вони частково послуговуються інструментарієм фактчекінгу та результатами роботи фактчекінгових проектів. До статті не увійшли телевізійні та радійні проекти, а також низка інших дещо менших проектів, які використовують фактчекінг у своїй роботі, проте є маловідомими. Авторка не включала до аналізу проекти, які працюють із кіберзагрозами та цифровою грамотністю на кшталт Лабораторії цифрової безпеки, хоча це питання може стати предметом подальших досліджень. У майбутніх розвідках актуальними

будуть аналіз хронології розвитку аудіовізуальних проєктів, а також виокремлення на основі ознак методології фактчекінгу тих ініціатив, які слід розцінювати як фактчекінгові. Перспективним є вивчення того, як нові технології впливають на методологію фактчекінгу та які моделі взаємодії з аудиторією сприяють формуванню стійкості до дезінформації.

1. Аналітична платформа Factcheck.com.ua покликана боротися з популізмом політиків – Мустафа Найєм. URL: <https://uacrisis.org/uk/43303-factcheck> (дата звернення: 20.06.2025).
2. Без Брехні. URL: <https://without-lie.info/istoriia-stvorennia-ta-diial-nist-proe/> (дата звернення: 13.06.2025).
3. Владометр. URL: <https://web.archive.org/web/20101103034741/http://vladometr.org/> (дата звернення: 13.06.2025).
4. Група з аналізу гібридних загроз. URL: <https://uacrisis.org/uk/hybrid> (дата звернення: 30.06.2025).
5. Гуцуляк Д. Фактчекінг як інструмент протидії дезінформації в умовах гібридних конфліктів. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія. 2024. № 2 (12). С. 22–26.
6. Довженко О. День, який триває рік. Детектор Медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/208301/2023-02-24-den-yakuu-tryvaie-rik-24-lyutogo-2022-roku-v-zhytti-detektora-media/> (дата звернення: 15.06.2025).
7. Disinfochronicle. URL: <https://disinfo.detector.media/> (дата звернення: 17.06.2025).
8. EDMO. Monthly fact-checking brief no. 46. EDMO. URL: <https://edmo.eu/publications/monthly-fact-checking-brief-no-46-is-out> (дата звернення: 10.06.2025).
9. Інформаційний спротив. URL: <https://sprotuv.info/> (дата звернення: 30.06.2025).
10. Інтерньюз-Україна. Проєкти. URL: <https://internews.ua/projects> (дата звернення: 03.07.2025).
11. Мірошниченко П., Гороховський О., Мельникова-Курганова О., Островська Н. Фактчекінг і медіаграмотність: словник термінів. Київ : ГО «Центр аналітики і розслідувань», 2020. 79 с.
12. Медійна та інформаційна грамотність. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/direction-nezalezhni-media/mediyna-ta-info-gramotnist> (дата звернення: 23.06.2025).
13. Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр». Instagram. URL: <https://www.instagram.com/filter.project/> (дата звернення: 03.07.2025).
14. По той бік новин. URL: <https://behindthenews.ua/navchannia/> (дата звернення: 24.06.2025).
15. Реєстр фейків України. URL: <https://fake.net.ua/reestr/fake-news/item/zgvaltuvannya-ta-vbivstvo-u-vorzely-zavyvsy-seryjnih-napadnik-fejkova-novina-ta-manipulyatsiya> (дата звернення: 01.07.2025).
16. Редакційна політика Г'вара Медіа. URL: <https://gwaramedia.com/redakczijna-politika-gvara-media/> (дата звернення: 23.06.2025).
17. Романюк В. Фактчекінг та спростування фейкової інформації: виклики та досягнення. Українські медіа в обличчі війни : регуляції правне і doświadczenia = Українські медіа в умовах війни : правові норми та досвід / ред. наук. Agnieszka Głapiak. Warszawa : Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, 2023. S. 225–232.
18. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/pro-proekt> (дата звернення: 03.06.2025).
19. StopFake став партнером Facebook у боротьбі з фейками в Україні. URL: <https://www.stopfake.org/uk/stopfake-stav-partnerom-facebook-u-borotbi-z-fejkami-v-ukrayini/> (дата звернення: 03.06.2025).
20. Фейки і наративи // Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/fakes-and-narratives> (дата звернення: 26.06.2025).
21. Центр протидії дезінформації при РНБО. URL: <https://cpd.gov.ua/elementor-2374/#> (дата звернення: 13.06.2025).
22. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. URL: <https://spravdi.gov.ua/pro-nas/> (дата звернення: 23.06.2025).
23. Чуранова О. Countering Russian Disinformation: Ukrainian NGOs on the Frontline. URL: <https://ukraine-analytica.org/countering-russian-disinformation-ukrainian-ngos-on-the-frontline/> (дата звернення: 02.07.2025).

24. Шевченко В. Фактчекінг і верифікація у журналістській роботі. Образ. 2018. Вип. 1. С. 140–153.
25. Штурхецький С. Ukrainian Media Landscape 2022–2024. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Ukrainian_Media_Landscape_2022-2024_UA.pdf (дата звернення: 02.07.2025).
26. VoxCheck. URL: <https://voxukraine.org/voxcheck> (дата звернення: 23.06.2025).
27. VoxCheck. Про нас. URL: <https://voxcheck.voxukraine.org/> (дата звернення: 24.06.2025).

UDC 070:004.9:327.56(477)

CHRONOLOGY OF THE DEVELOPMENT OF FACT-CHECKING INITIATIVES IN UKRAINE: A TYPOLOGY OF PROJECTS

Romaniuk Aliona, Assistant,

Educational and Scientific Institute of Journalism Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, e-mail: aliona.romaniuk@knu.ua.

ORCID – <https://orcid.org/0009-0008-8127-8675>.

Received: 2 July 2025

Accepted: 7 December 2025

Published: 10 March 2026

Citation: Romaniuk, A. (2026). *Chronology of the Development of Fact-Checking Initiatives in Ukraine: a Typology of Projects*. *Образ, 1 (50), 18–29*. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2026.1\(50\)-18-29](https://doi.org/10.21272/Obraz.2026.1(50)-18-29)

Introduction. Since the onset of the Russian Federation’s hybrid aggression, fact-checking has gradually evolved from volunteer-driven initiatives into a significant instrument for countering information attacks, disinformation, and fabricated content. The escalation of these threats has underscored the necessity of a systematic academic analysis of the development of Ukrainian fact-checking practices.

Relevance and Aim. Studying the dynamics of fact-checking makes it possible to evaluate its effectiveness as a component of national information security in response to hybrid threats. To date, the evolution of Ukrainian fact-checking platforms and practices remains insufficiently researched. Therefore, the aim of this study is to develop a typology of fact-checking initiatives based on a chronological analysis of their development.

Methodology. The research applies chronological analysis, content analysis of fact-checking resources, and a comparative approach to assessing the formats of individual initiatives. Additional sources include Ukrainian and international studies, reports, and the practices of media outlets and analytical centers engaged in fact-checking.

Results. Based on an analysis of 45 fact-checking and para-fact-checking initiatives, the article proposes for the first time a comprehensive typology that includes: (1) classical independent and state-supported projects; (2) non-classical and hybrid formats; (3) analytical centers with a fact-checking component; (4) special projects within media outlets; and (5) highly specialized projects. The study also constructs a timeline of the formation of key fact-checking platforms from early attempts to verify political statements to multilingual disinformation-debunking projects and gamified formats.

Conclusions. It has been established that fact-checking has evolved from political monitoring into a strategic element of Ukraine’s information defense. The proposed typology represents the first systematic attempt to classify Ukrainian fact-checking initiatives by their format and approaches to target audiences. The research provides a foundation for further academic studies aimed at evaluating the effectiveness and strategic role of these initiatives in countering hybrid warfare, and it can also be used to inform the planning of state and civil-society media-literacy policies.

Keywords: *fact-checking, disinformation, fake news, fact-checking initiatives, hybrid warfare, information warfare.*

1. Analitychna platforma Factcheck.com.ua poklykana borotysia z populizmom politykiv – Mustafa Naiiem. (n.d.). *Ukrainskyi kryzovyy mediatsentr*. Retrieved from <https://uacrisis.org/uk/43303-factcheck>
2. Bez Brekhni. (n.d.). *Bez Brekhni*. Retrieved from <https://without-lie.info/istoriia-stvorennia-ta-diial-nist-proe/>
3. Churanova, O. (n.d.). *Countering Russian Disinformation: Ukrainian NGOs on the Frontline*. Ukraine Analytica. Retrieved from <https://ukraine-analytica.org/countering-russian-disinformation-ukrainian-ngos-on-the-frontline/>
4. Disinfochronicle. (n.d.). *Disinfochronicle*. Retrieved from <https://disinfo.detector.media/>
5. Dovzhenko, O. (2023, February 24). Den, yakyy tryvaye rik. *Detektor Media*. Retrieved from <https://detector.media/infospace/article/208301/2023-02-24-den-yakyy-tryvaie-rik-24-lyutogo-2022-roku-v-zhytti-detektora-media/>
6. EDMO. (2023). *Monthly fact-checking brief no. 46*. EDMO. Retrieved from <https://edmo.eu/publications/monthly-fact-checking-brief-no-46-is-out>
7. Feiky i naratyvy. (n.d.). *Instytut masovoyi informatsiyi*. Retrieved from <https://imi.org.ua/monitorings/fakes-and-narativy>
8. Hrupa z analizu hibrydnykh zahroz. (n.d.). *Ukrains'kyi kryzovyy mediatsentr*. Retrieved from <https://uacrisis.org/uk/hybrid>
9. Hutsuliak, D. (2024). Faktcheking yak instrument protydyi dezinformatsiyi v umovakh hibrydnykh konfliktiv. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Filolohiia*, *(2)*12, 22–26.
10. Informatsiynyy sprotyv. (n.d.). *Informatsiynyy sprotyv*. Retrieved from <https://sprotyv.info/>
11. Internews-Ukraina. (n.d.). *Proyekty*. Internews-Ukraina. Retrieved from <https://internews.ua/projects>
12. Mediyna ta informatsiyna hramotnist. (n.d.). *Tsentr demokratiyi ta verkhoventva prava*. Retrieved from <https://cedem.org.ua/direction-nezalezhni-media/mediyna-ta-info-gramotnist>
13. Mirosnychenko, P., Horokhovskiy, O., Melnykova-Kurhanova, O., & Ostrovska, N. (2020). *Faktcheking i mediagramotnist: Slovnyk terminiv*. HO «Tsentr analityky i rozsliduvan».
14. Natsionalnyy proekt z mediagramotnosti «Filtr». (n.d.). *Instagram*. Retrieved from <https://www.instagram.com/filter.project/>
15. Po toi bik novyn. (n.d.). *Po toi bik novyn*. Retrieved from <https://behindthenews.ua/navchannia/>
16. Redaktsiyna polityka Gvara Media. (n.d.). *Gvara Media*. Retrieved from <https://gwaramedia.com/redakczijna-polityka-gvara-media/>
17. Reiestr feikiv Ukrainy. (n.d.). *Reiestr feikiv Ukrainy*. Retrieved from <https://fake.net.ua/reestr/fake-news/item/zgvaltuvannya-ta-vbivstvo-u-vorzely-zavyvsi-seryjniy-napadnik-fejkova-novina-ta-manipulyatsiya>
18. Romaniuk, V. (2023). Faktcheking ta sprostuvannia feikovoyi informatsiyi: Vyklyky ta dosiahnennia. In A. Glapiak (Ed.), *Ukrainskie media w obliczu wojny: Regulacje prawne i doświadczenia* (pp. 225–232). Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej.
19. Shevchenko, V. (2018). Faktcheking i veryfikatsiia u zhurnalistskiy roboti. *Obraz*, (1), 140–153.
20. Shturkhetyskiy, S. (2024). *Ukrainian Media Landscape 2022–2024*. Akademiya Ukrayins'koyi Presy. Retrieved from https://www.aup.com.ua/uploads/Ukrainian_Media_Landscape_2022-2024_UA.pdf
21. Slovo i Dilo. (n.d.). *Slovo i Dilo*. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/pro-proekt>
22. StopFake stav partnerom Facebook u borotbi z feikamy v Ukraini. (n.d.). *StopFake*. Retrieved from <https://www.stopfake.org/uk/stopfake-stav-partnerom-facebook-u-borotbi-z-fejkami-v-ukrayini/>
23. Tsentr protydyi dezinformatsiyi pry RNBO. (n.d.). *Tsentr protydyi dezinformatsiyi*. Retrieved from <https://cpd.gov.ua/elementor-2374/#>
24. Tsentr stratehichnykh komunikatsiy ta informatsiynoyi bezpeky. (n.d.). *Spravdi*. Retrieved from <https://spravdi.gov.ua/pro-nas/>
25. Vladometr. (n.d.). *Vladometr*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20101103034741/http://vladometr.org/>
26. VoxCheck. (n.d.). *VoxUkraine*. Retrieved from <https://voxukraine.org/voxcheck>
27. VoxCheck. Pro nas. (n.d.). *VoxCheck*. Retrieved from <https://voxcheck.voxukraine.org/>